Noaptea de Sânziene despre martirii închisorilor, în viziunea lui Mircea Eliade

Motto: *„Rar să găseşti un om care să dea sens religios morţii... [s-o vadă] ca pe-o izbăvire sigură din împărăţia păcatului”*
Părintele Arsenie Boca, în vol. *Mărturii din Ţara Făgăraşului*, 2004, p.121

Când Sartre[1] va înceta sa intereseze, Mircea Eliade va dăinui prin romanul său metafizic, *Noaptea de Sânziene*, credea Robert Kanters în anii de glorie ai existenţialismului francez. Raţiunea pentru care „ultimul dintre marii critici ai Parisului” (v. Monica Lovinescu, *Demnitatea naraţiunii*, în *România literară*, nr.9/1991) scria acest lucru ţine de fondul metafizic al romanului *Forêt interdit* (Paris, 1956). Dincolo de arbitrarele împărţiri geografice ale culturii europene, s-a întâmplat ca ideea pe baza căreia Mircea Eliade şi-a construit romanul publicat în anii cincizeci la Paris să fie limpede formulată şi la Bucureşti de preotul profesor Dumitru Staniloae[2] în primăvara anului în care s-a dus la Domnul: „noi, românii, trebuie să-i ajutăm pe occidentali să se spiritualizeze” (v.interviul cu D. Stăniloaie, Membru de onoare al Academiei Române, în rev. *Apostrof*, nr.3-4/34-35 martie-aprilie 1993, p.13, precum şi vol.: D. Stăniloae, *Reflecţii despre spiritualitatea poporului român*, ed.II-a, Ed. Elion, Bucureşti, 2004). În 1991 şi părintele profesor Costa de Beauregard spunea la Paris că lui i se pare că Ortodoxia românească poate ajuta Apusul să scape de relativismul în adevăr, de materialism şi de alte suferinţe ale vremurilor moderne care-l macină: „Diferitele comunităţi creştine ar putea afla în Ortodoxia românească destulă umilinţă, adevăr şi dragoste pentru a regăsi tradiţia Sfinţilor Părinţi” (v. M.-A. Costa de Beauregard, 21 aprilie 1991).

Robert Kanters se pare că sesizase mesajul eliadesc adresat unui Occident care se făcuse vinovat de cruficicarea României (v. Nicolae Baciu, *Agonia României. 1944-1948*, München, Jon Dumitru Verlag, 1988; ed.II-a Bucuresti, Ed. Saeculum, 1997). Anume că, din perspectiva împlinirii în plan religios a destinului uman, timpul istoric îşi pierde orice semnificaţie. Sau, cum observa un alt universitar român – filozof cunoscut şi apreciat mai mult în Italia şi în Spania (care i-a fost patria din exil) decât în cultura ţării sale dominată de politruci cu liceul pe puncte (v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Pelerinaj la Păltinişul lui Constantin Noica*) –, istoria timpurilor moderne, marcată de tehnică şi de utopie, implică necesitatea „depăşirii timpului istoric” (v.George Uscătescu, *Tehnică şi utopie*, în rev. *Destin* nr.12, Madrid, 1962, p.10).

Noaptea de Sânziene (Paris, ed. II-a, 1972, Bucureşti, ed.III-a, 1991, ed.IV-a, 2010), înfăţişează un filozof ajuns deţinut politic în România ocupată după 23 august 1944 de trupele sovietice ocrotite de observatori anglo-americani. Modelul personajului este fără îndoială real şi nu greu de găsit în cercul de prieteni pe care-i lăsase Eliade în ţară. Personajul Biriş, împrumutând atât soarta cât şi unele trăsături ale gânditorului religios Mircea Vulcănescu (1904-1952), împărtăşeşte cu limbă de moarte acel mesaj destinat unui prieten aflat dincolo de Cortina de fier. În pragul marii treceri, filozoful aflat după gratii pentru vini imaginare (menţionate de Editura Humanitas în 2003 şi 2004 pe cărţile lui M. Vulcănescu, ca şi cum vinovăţia ar fi fost reală iar temniţa bine meritată!) transmite unui român de la Paris următorul mesaj pe care acesta are datoria să-l transmită la rândul său mai departe: „Există o ieşire [din timp]. Să o caute şi ei [occidentalii]!” (v.Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, Bucureşti, vol.II, 2010, p.299).

Textul de evocare a lui Mircea Vulcănescu scris de Eliade la un deceniu după apariţia *Nopţii de Sânziene* începe cu mărturisirea că nu a întâlnit în viaţa sa un om mai modest şi mai înzestrat cu atâtea daruri admirabile: curiozitate nestăvilită şi o cultură vastă, solidă, bine articulată, pe un fond de mare inteligenţă şi generozitate. Credinţa religioasă, iscusit tălmăcită în scris, era trăită de prietenul său cu simplitatea ţărănească care-l făcuse odată să-i spună, aidoma ţăranilor autentici, că „darurile, ca şi încercările vin tot de la Dumnezeu”. De aceea, în clipa când au venit încercările şi „în câteva zile a pierdut tot: avere, glorie, situaţie socială, academică, familie, libertate”, Mircea Vulcănescu le-a primit senin. În încheierea textului din 1967, Eliade scrie că ceea ce ştim de viaţa pe care filozoful a trăit-o în temniţă „ne e deajuns ca să înţelegem cât de totală i-a fost victoria. Victorie împotriva călăilor, desigur, dar mai ales victorie împotriva Morţii” (M. Eliade, *Trepte pentru Mircea Vulcănescu*, în vol. *Ultimul Cuvânt* apărut la Editura Crater, 2000, p.267; textul lui Mircea Eliade apare cenzurat în ediţia M.Vulcănescu, *Ultimul Cuvânt*, Ed.Humanitas,1992).

Invocând întâi *Biblia* unde se arată că „porţile împărăţiei cerurilor se vor deschide şi va intra fiecare neam cu cinstea şi cu slava sa” (*Apoc.*21), apoi pe Sf. Vasile cel Mare, după care „eu n-am voie să mă afirm contra altora, dar n-am voie nici să neglijez darurile ce mi le-au dat Dumnezeu şi neamul meu”, teologul Dumitru Stăniloae observa că „occidentalii n-au avut spiritualitatea profundă pe care a avut-o Răsăritul” (v.interviul din rev. *Apostrof*, nr.3-4, 1993, p.13). Ilustrată de atitudinea contemplativă a ciobanului din balada *Mioriţa*, spiritualitatea românească[3] s-ar fi singularizat de-a lungul zbuciumatei ei istorii prin capacitatea „de a experimenta contemplaţia în suferinţă” (Mircea Eliade, „O anumită incapacitate”, în vol. *Fragmentarium*, ed. I-a1939; ed.II-a, 1994, p. 146).

Interesat din tinereţe de transcendent, de „tot ceea ce nu face parte din lumea noastră deşi se află printre noi, în mijlocul nostru”, Mircea Eliade era convins că unii oameni ajung să trăiască precum sfinţii, într-un prezent continuu, deosebit fundamental de prezentul evanescent al timpului istoric măcinându-şi clipa iluzorie între a fost şi va fi fost. În *Noaptea de Sânziene* el face o aluzie transparentă la timpul istoric în care, fără a avea vreo vină, au fost schingiuiţi şi omorâţi după gratii opt sute de mii de români (apud. dr. Florin Mătrescu, *Holocaustul roşu*, 1999) din milioanele de români şi aşa-zişi „moldoveni” întemniţaţi sau deportaţi din ţară sau din provinciile incorporate în URSS.

Cum uşor s-a putut observa după 1990, teroarea subterană şi corupţia, în care au prosperat responsabilii ideologici ai ocupaţiei bolşevice, n-a putut fi dată în vileag nici până azi. Fiindcă demonetizarea ideologiei comuniste n-a însemnat cedarea poziţiilor câştigate de profitorii fostei ideologii. În plus, s-a putut cu uşurinţă remarca persistenţa uneia din directivele NKVD/KGB privitoare la „împiedicarea reabilitării celor condamnaţi în procesele politice. Dacă reabilitarea devine inevitabilă în unele cazuri, ea se admite doar cu condiţia ca acel caz să fie considerat o eroare judecătorească. Procesul nu trebuie însă reluat, pentru ca cei care au pricinuit greşala să nu fie invocaţi” (v. *Directivele KGB* în *Meridianul românesc*, SUA, 3 martie 2001, p.3).

În anul scurtei întoarceri în România, Mircea Eliade nota interesul pe care i-l trezeşte faptul mistic „validat de istoria multimilenară a religiilor” (fragmente din *Jurnalul portughez*, nepublicat în întregimea sa în niciuna din cele două ediţii, Bucureşti, 2010, p.119). Tot atunci el incercase a schiţa trăsăturile prin care opera sa de istoric al religiilor, de eseist şi de romancier se singularizează în aria culturilor orientale şi occidentale frecventate. Spre deosebire de spiritul contemplativ răsăritean, dezinteresat de istorie, el s-ar integra culturii apusene prin respectul faţă de faptul istoric (p.93), interpretat însă din punctul de vedere al istoricului religiilor cu acces la „sensurile spirituale ale formelor obiective, eterne ale religiei” (v.Mircea Eliade, 1942, în *Jurnalul portughez*, publicat în formă cenzurată de Gabriel Liiceanu, care nu menţionează nicăieri în volum că ar fi vorba de nişte fragmente selecţionate dintr-o scriere mai vastă aflată în arhiva „M. Eliade” din America).

În momentele ultime ale deţinutului politic Valeriu Gafencu, întemniţat în primul an de facultate şi trecut în lumea de dincolo după 12 ani într-o stare de har, Ioan Ianolide a trăit ieşirea din timpul istoric sub forma beatitudinii extazului mistic. Ianolide, în închisoare fiind, a avut simţământul că Hristos era prezent în Valeriu, prietenul său, care-i spusese atunci: „Sunt fericit că mor pentru Hristos. Lui îi datorez darul de azi. Totul e o minune. Eu plec, dar voi aveţi de purtat o cruce grea şi o misiune sfântă. În măsura în care mi se va îngădui, de acolo de unde mă voi afla mă voi ruga pentru voi şi voi fi alături de voi. Veţi avea multe necazuri. Fiţi tari în credinţă, căci Hristos îi va birui pe toţi vrăjmaşii... A urmat o pauză... A putut să mai rostească «S-a sfârşit!» Totul era făcut din lumină nepământească, dar real, un fel de realitate desăvârşită, a cărei vedere te face fericit... Şi-a dat sufletul către orele 13, în ziua de 18 februarie 1952” (v.Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*, 2006, p.189-190).

În anii de glorie ai „mişcării religioase din jurul Mânăstirii Brâncoveanu” (D. Stăniloae, Prefaţa la vol.III al *Filocaliei*, 1948) când Părintele Arsenie îl îndemna, îl încuraja şi îl ajuta la traducerea *Filocaliei* pe care poeta Zorica Laţcu mai apoi o stiliza (v.*Mărturii din Ţara Făgăraşului despre părintele Arsenie Boca*, Ed. Agaton, 2004, p.78), prof. Stăniloae avea să scrie că „destinul uman nu se desfăşoară influenţat numai de factori imanenţi, materiali şi biologici, sau dirijat numai de voinţa proprie şi a celorlalţi oameni, ci asupra lui stau aplecate în fiecare clipă atât puterile cerului cât şi ale iadului, încercând să-l înrâurească în sensul dorit de ele” (D. Stăniloae, *Elemente de antropologie ortodoxă*, 1946, în *Omagiu Patriarhului Nicodim Munteanu*). Părintele Arsenie Boca[4], el însuşi urmând a avea în 1989 o moarte martirică (v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Moartea martirică a Părintelui Arsenie Boca, un adevăr ascuns la Centenarul de la Mânăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus*), spunea prin anii patruzeci că *Evanghelia* a fost menţinută vie în conştiinţa veacurilor de toţi cei martirizaţi pentru credinţa creştină (v. Părintele Arsenie Boca, *Fericirea de a cunoaşte calea*, Ed. Credinţa strămoşască, 2010).

În romanul deschiderii cerurilor la echinox, Mircea Eliade imaginează trei personaje masculine, care însă evoluează în dublet: Biriş-Viziru şi Partenie-Viziru. În timp ce Partenie (romancierul de mare succes) este ucis dintr-o confuzie, atât Biriş cât şi Viziru ajung pe tărâmul vieţii fără de moarte. Ştefan Viziru în exilul de la Paris, în Noaptea de Sânziene, iar Biriş este asasinat, ca şi filozoful Mircea Vulcănescu, prin schingiuire în temniţa comunistă. Înainte de a-şi da duhul, Petre Biriş transmite un mesaj destinat lui Viziru, mesaj care nu este altceva decât o mărturie de credinţă în viaţa de dincolo. Într-o perfectă linişte interioară, semn al transcenderii suferinţei şi a depăşirii spaimei de moarte Biriş spune următoarele: „Există o ieşire [din timp]. Să o caute şi ei !”. Dar Eliade n-a dedublat doar personajele masculine. Ciru Partenie şi Ştefan Viziriu se intersectau în existenţa lor cu Ioana şi Ileana, ultima fiind cea care reface cu Ştefan cuplul primordial, ajuns în noaptea de Sânziene „la umbra unui crin” în Paradis.

Foarte schematic, povestea din balada *Mioriţa* se reduce la trei inşi din care unul moare ca să ajungă la prezentul etern al vieţii veşnice. Asociind baladei idei din filozofia platonică, în urmă cu nişte ani observasem că tripartiţia sufletului omenesc implică o singură parte cu acces la nemurire obţinut prin desprinderea de ursita celorlalte două (v.Isabela Vasiliu-Scraba, *Deschiderea cerurilor într-un mit platonic şi în Mioriţa/ The opening of the skies in a Platonic myth and in Mioritza ballad*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 2004). Faţă de această intrare pe tărâmul vieţii fără de moarte, creştinismul a adus noutatea Împărăţiei lui Iisus care, „din destinul Lui, a făcut destinul care ne atrage spre Adevăr, spre Cale şi spre Viaţă” (Părintele Arsenie Boca, *Cărarea Împărăţiei*).

După anii de temniţă (în 1945, 1948, 1953, 1955, 1956 fără nici o condamnare) şi de Canalul Morţii (14 luni fără de vină), ieromonahul Arsenie Boca, scos abuziv din preoţie în primăvara anului 1959, pictează într-un altar bisericesc pe Maica Domnului cu Iisus în zeghe de puşcăriaş.

Interesant este că nimeni nu observă, aproape jumătate de secol, nici haina pruncului Iisus, nici tunsura sa de puşcăriaş, deşi icoana are dimensiuni impresionante şi este cum nu se poate mai la vedere, chiar în altarul celei mai impunătoare biserici din mijlocul capitalei României (în apropierea Operei). Abia în 2007, când la Mânăstirea Diaconeşti din judeţul Bacău se lucra la realizarea albumului *Fericiţi cei prigoniţi. Martiri ai temniţelor româneşti* (Ed. Bonifaciu, Bucureşti, 2008), Părintele Arsenie Boca îi dezvăluie în vis unui student la Teologie semnificaţia imaginii pictată de el în altarul Bisericii Sf. Elefterie cel nou din Bucureşti. Studentul vede zeghea, pe care de atunci încoace o observă multă lume, dar lui, în vis, i se mai arată ceva, cu mult mai semnificativ şi mai ascuns mulţimii (v.Alexandru Valentin Crăciun, *Pictura Părintelui Arsenie Boca*, în rev. *Lumea Credinţei*, anul V, nr.9/58, sept.2007). Anume că haina de puşcăriaş are darul de a se metamorfoza într-un mănunchi de raze care transfigurează spaţiul întunecos al unei celule, scăldând-o în focul ceresc pe care îl aduce cu sine imaginea de slavă a pruncului Iisus. Toţi martirii credinţei din temniţele în care ocupantul sovietic a decapitat vârfurile spiritualităţii româneşti au mărturisit adevărul biblic după care „pentru veşnicia noastră în Împărăţia lui Iisus, nici preţul vieţii, şi nici un preţ nu este

prea mare" (v.Părintele Arsenie Boca, *Gâlceava omului cu revelaţia* în vol. *Cărarea împărăţiei*).

Pe când scria *Noaptea de Sânziene*, Mircea Eliade observase că omul modern a renunţat a-şi fructifica viaţa spirituală. Dar mesajul venit din România aflată „sub ocupaţie bolşevică", mesaj adresat Apusului de un deţinut politic schingiuit până în pragul morţii, nu se referă nici la timpul istoric al ocupaţiei sovietice a ţării deposedată de Bucovina de Nord şi de Basarabia, nici la spiritualitatea pre-creştină perpetuată prin balada *Mioriţa*, îngânată de un profesor de filozofie în timp ce era torturat. Doar la nevoia stringentă a cunoaşterii adevărului şi mântuirii. Fiindcă, în opinia lui Eliade (ca şi a profesorului Dumitru Stăniloae şi a părintelui profesor Costa de Beauregard), asemenea urgenţe de natură spirituală au fost păstrate numai de românii sacrificaţi de Occidentali.

Isabela VASILIU-SCRABA

Note şi comentarii marginale

[1] La Paris, pe când era discutat romanul metafizic al lui Mircea Eliade, eruditul critic literar V. Ierunca, scăpat de teroarea Securităţii aflată în subordinea ocupantului sovietic, observase dezinteresul Occidentului pentru suferinţele românilor întemniţati şi omorâţi cu sutele de mii sub atenta ghidare a Kremlinului, prin Ana Pauker, Teohari Georgescu, Al. Nicolschi etc. Referitor la acest vinovat dezinteres al umaniştilor francezi de stânga, Virgil Ierunca nota următoarele: „Lui Sartre nu i se cere decât o informaţie obiectivă. Dar el dă dovadă de ipocrizie şi amnezii inexplicabile" (Virgil Ierunca, *Trecut-au anii. Jurnal*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000). Probabil pe undeva pe aici se află şi motivul pentru care Eugen Ionescu nu a vrut niciodată să-l cunoască personal pe J.P. Sartre. Poziţia lui Mircea Eliade faţă de Sartre credem că a fost determinată mai ales de limitarea existenţei umane la social şi politic pe care o sesizase în scrierile existenţialistului. Pentru un erudit şi un literat care şi-a dedicat întreaga viaţă studierii fenomenului religios, observarea acestei limitări era desigur în defavoarea lui Sartre. Realist (în sens platonic) precum filozoful religios Nae Ionescu, Eliade considera evenimentele vieţii religioase cu mult mai reale decât viaţa desfăşurată în timpul istoric (M. Eliade, *Fragments d'un jurnal*, p.429-430). Nici pe Emil Cioran nu-l entuziasmau ideile existenţialistului marxist difuzate în tiraje de masă în lagărul comunist la vremea când exilaţilor români, indiferent de aprecierea de care se bucurau pe mapamond, le era cu totul interzisă tipărirea în ţara aflată „sub ocupaţie comunistă" (Vasile Băncilă). Iată părerea lui Cioran consemnată de el într-unul din cele 35 de *caiete* secrete (v. interviul luat soţiei lui Cioran în 1996 http://dodille.fr/Etudes/?p=717) despre volumul *Saint Genet, comedien et martyr*, publicat de Sartre în 1952: „I-am spus aseară lui Beckett că uriaşul, imensul volum a lui Sartre despre Genet e un fenomen la fel de monstros ca Auschwitz".

[2] Dumitru Stăniloae (1903-1993) a fost absolvent şi doctor în teologie la Universitatea din Cernăuţi, profesor universitar la Sibiu şi Bucureşti, deţinut politic între 1958 şi 1963, din 1965 profesor universitar la Facultatea de Teologie din Bucureşti, invitat să predea în Anglia, Germania, Franţa şi Grecia, autor al unor cărţi de referinţă în domeniul teologiei şi filozofiei culturii (*Patriarhul Dositei al Ierusalimului şi legăturile lui cu Ţările Române*, Cernăuţi, 1929, *A. Şaguna*, Sibiu, 1933, *Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, *Ortodoxie şi românism*, Sibiu, 1939, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943; *Ascetică şi mistică creştină*, Sibiu, 1946 ed.II, Bucureşti, 1981 cu titlul: *Teologie morală ortodoxă*; *Uniatismul [greco-catolicismul], încercare de dezmembrare a poporului român*, Bucureşti, 1973, *Spiritualitate şi comuniune în liturghia ortodoxă*, Bucureşti, 1986, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Bucureşti, 1987, *Reflecţii despre spiritualitatea poporului român*, Craiova, 1992; în 1985 la Paris a apărut vol. *Le génie de l'Orthodoxie*, trad. Dan Ilie Ciobotea – actualul Patriarh – o variantă a primei părţi din tratatul de *Dogmatică*). Alături de alţi traducători de marcă, precum profesorul de greacă St. Bezdechi şi eminenta sa elevă, poeta Zorica Latcu, şi, desigur alături de toţi latiniştii, eleniştii şi preoţii care au tradus multe din scrierile Părinţilor Bisericii în perioada interbelică – dintre care unii (pr. T. Bodogae, pr. D. Fecioru, Olimp Căciulă, etc.) au reuşit să-şi vadă publicate traducerile şi în vremea comunistă –, prof. D. Stăniloae a fost un remarcabil traducător de texte patristice. În 1991 a fost ales Membru al Academiei Române, fiind deja *Doctor honoris causa* al mai multor universităţi europene pentru meritele sale culturale.

[3] Spiritualitatea românilor, perpetuată două milenii prin capodoperele culturii populare, a avut drept cadru credinţa ortodoxă românească, demnă de admirat nu numai datorită coeziunii de limbă şi cultură pe care a făcut-o posibilă, dar şi prin faptul de a nu fi împiedicat creativitatea ţăranilor. Lucian Blaga exemplifică această idee (în *Spaţiul mioritic*) observând asimilarea culturii biblice „în spirit creator". Creaţia folclorică românească a ajunsă în unele manifestări ale ei la „variaţiuni pe teme sacrale", cum ar fi de pildă extinderea motivului dogmatic al judecăţii din urmă, la care ar fi supuse „oarecum toate fiinţele, chiar şi regnul vegetal" (Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, ELU, Bucureşti, 1969, p.186).

[4] Despre Părintele Arsenie Boca (traducător din greceşte al lui Ion Scăraru, în 1935) va scrie prof. Dumitru Stăniloaie cu mare admiraţie şi recunoştinţă în prefeţele primelor patru volume ale *Filocaliei*. Restul de patru volume aveau să fie tipărite după mai bine de trei decenii, *Filocalia* fiind, până în zilele noastre, editată cu omiterea expresă a numelui Părintelui Arsenie Boca, numit Sfântul Ardealului de zecile de mii de credincioşi veniţi să-i asculte predicile la Sâmbăta de Sus şi apoi la Prislop. În 1946, 1947 şi în 1948, teologul Dumitru Stăniloae, rectorul Academiei Andreiene din Sibiu, îl numeşte pe ieromonahul Arsenie Boca, pe atunci stareţ al M-rii Brâncoveanu, „ctitor de frunte al *Filocaliei* româneşti" (v. prefeţele *Filocaliei*, vol.I, editia a doua, II, III şi IV, Sibiu, 1945-1948).

Vrând să informeze teologii francezi (pe unde radiofonice, cu ocazia unei discuţii cu Oliver Clement ulterior publicată într-o revistă) despre apariţia în România a primelor patru volume ale *Filocaliei* (Sibiu, 1945-1948), Andrei Scrima (1925-2000) face şi o referire la practica isihastă de la M-rea Antim (*L'avenement philocalique dans l'Orthodoxie roumaine*, par un moine de l'Eglise Orthodoxe de Roumanie, în „Istina", nr.5/1958, p.235-328 şi 443-474). La mânăstirea bucureşteană, între 1944 şi 1948, Sandu Tudor organizase (pe modelul conferinţelor Asociaţiei *Criterion* din 1931-1932) o serie de conferinţe urmate de discuţii pe teme religioase, evenimente culturale suprimate în 1948 prin comandă politică. După numele înşirate de Scrima (ajuns în mod oficial în 1956 întâi în Elveţia apoi în Franţa), în revista franceză tipărită în mai 1958, Securitatea condusă de generalul NKVD Boris Grumberg, alias Nicolschi/Nicolau a arestat în iunie 1958 pe toţi cei pe care memoria tânărului călugăr Scrima nu i-a lăsat deoparte (cf. *Une interview du pere Dumitru Staniloaie*, în vol. *Philosophes Roumains*, Bucureşti, *Rédaction des publications pour l'étranger*, f.a., p.212). Aşa au ajuns să facă detenţie politică şaisprezece oameni nevinovaţi, din care doi si-au pierdut viaţa. În 1962 scriitorul Sandu Tudor a fost asasinat în detenţie la Aiud, la zece ani după asasinarea lui Mircea Vulcănescu în aceeaşi închisoare (v. Titus Bărbulescu, *Mircea Vulcănescu*, prefaţă la volumul *Războiul pentru întregirea neamului*, Ed. Saeculum, 1999, p.5-17). Aşa-numitul lot al „Rugului Aprins" i-a cuprins pe scriitorul Sandu Tudor (păr. Daniil Tudor), scriitorul Vasile Voiculescu (decedat după eliberarea din temniţă de unde a ieşit pe patul morţii, într-o agonie ce i-a prelungit durerile şi suferinţa vreme de aproape un an), poetul religios Paul Sterian, scriitorul Ion Marin Sadoveanu, studentul Serban Mironescu, prof. Alexandru Mironescu, alături de personalităţi ale bisericii, precum Benedict Ghiuş, D. Stăniloaie, Bartolomeu Anania, Arsenie Papacioc, Sofian Boghiu, Felix Dubneac, Roman Braga, fraţii Vasile (stareţ la M-rea Antim din 15 martie 1944) şi Haralambie Vasilache, etc. (v. Sofian Boghiu, *Rugul Aprins în temniţă*, în „Vestitorul ortodoxiei", 1996)

Umanismul unui disident

Adam Michnik este o legendă a Estului. Spre sfârşitul anilor '80 ai secolului trecut, când glasnostul şi perestroika începuseră să îi provoace nopţi albe lui Nicolae Ceauşescu, în apartamentele îngheţate în care îşi drămuiau alimentele obţinute pe cartelă, românii învăţau, seară de seară, lecţia demnităţii umane transmisă pe lungimile de undă ale postului de radio „Europa Liberă". Principalele ei capitole (Charta 77, Solidarnosc, Glasnost) şi o serie de nume (Milovan Djilas, Václav Havel, Lech Wallesa, Andrei Saharov, Adam Michnik, fraţii Kaczynski, Tadeusz Mazowiecki) făceau, la simpla lor rostire, să circule sângele în vene. Comunismul nu era infailibil, sistemele de reprimare, oricât de bine organizate, nu puteau ţine sub obroc libertatea gândirii.

Cu mintea plină de miturile anticomunismului am ajuns pentru prima dată în Polonia spre sfârşitul anului 1990. ţara trăia dramatic efectele reformei economice gândite de Leszek Balcerowicz, puterea de cumpărare atinsese cotele de avarie, feţele oamenilor erau mai degrabă înnegurate. Trecerea de la comunism la economia de piaţă nu era un drum pe petale de trandafiri şi polonezii au simţit primii, cel mai acut, acest lucru. Fireşte, aflat în Polonia la câteva luni după căderea comunismului, nu puteam rata prilejul de a mă interesa în legătură cu legendarii eroi ai luptei anti-comuniste. Cum în acel moment Lech Wallesa era unul dintre candidaţii la preşedinţie, nu s-a pus problema să încerc să îl contactez. De la prietenii mei polonezi am aflat însă că Adam Michnik este redactorul-şef al ziarului „Gazeta Wyborcza", aşa că, cel puţin teoretic, era mult mai abordabil. I-am întrebat pe amicii mei unde este sediul „Gazetei Wyborcza" şi mi-au dat o adresă, indicându-mi şi un autobuz care mergea în cartierul respectiv. Era un cartier de blocuri comuniste, care semăna izbitor cu Drumul Taberei. La unul din blocuri era numărul căutat. Nici o firmă, miros de mâncare revărsat generos pe ferestrele deschise ale apartamentelor, atmosferă tipică de cvartal comunist de blocuri. Eram convins că am greşit adresa. La intrare exista un interfon cu numerele apartamentelor, însoţite şi de numele locatarilor. În acea listă interminabilă, în dreptul unui apartament, apărea cu litere minuscule şi numele pe care îl căutam: „Gazeta Wyborcza". Am sunat, am spus cine sunt şi ce caut, a coborât şefa secţiei de relaţii internaţionale care m-a condus în redacţia respectivă aflată la unul dintre etajele inferioare. Şocul a fost total. O atmosferă de redacţie din filmele americane, vânzoleală multă, televizoare suspendate sub plafon, pereţii tăiaţi la jumătate, astfel încât toată lumea vedea pe toată lumea. Din păcate Adam Michnik era plecat la Paris, aşa că am vorbit cu cei din redacţie despre problemele presei din România şi Polonia. Am plecat impresionat de ce văzusem, dar puţin dezamăgit că nu l-am cunoscut pe Adam Michnik.

Am avut ocazia să îl cunosc şapte ani mai târziu cu ajutorul foarte bunului meu prieten Vladimir Tismăneanu. Adam Michnik venise la Bucureşti să îşi lanseze cartea *Scrisori din închisoare şi alte eseuri*, stătea la Hotelul Minerva, iar Vladimir Tismăneanu ne-a propus (lui Mircea Mihăieş, autorul traducerii, Ioan Buduca şi mie) să îl însoţim la micul dejun. Nu ştiu cum a fost pentru ceilalţi, dar eu îi voi rămâne dator toată viaţa lui Vladimir Tismăneanu pentru şansa unică pe care mi-a oferit-o atunci de a-l cunoaşte pe unul dintre idolii mei în anii '80. A apărut jovial, îmbrăcat în nişte blugi spălăciţi şi o cămaşă în carouri (poza de pe coperta ediţiei româneşti a volumului *Restauraţia de catifea* este făcută atunci). Din generosul bufet suedez şi-a ales un singur ou fiert, în rest cafea şi foarte multă vorbă.

Totul este surprinzător la Adam Michnik. În primul rând contradicţia dintre gesticulaţia foarte energică (strânge pumnul, scrâşneşte dinţii, face grimase foarte semnificative) şi imensul bun-simţ al judecăţilor sale. Apoi nestăvilitul său apetit pentru normalitate. Rareori mi-a fost dat să văd un om atât de lucid, gata oricând să amendeze cu o ironie subţire orice inflamare verbală, clişeu de gândire sau derapaj al spiritului. Într-o lume postcomunistă în alb şi negru, a tuturor revanşelor şi vendetelor posibile, în care moralişti şi eroi mai mult decât discreţi în anii totalitarismului, răsar ca ciupercile după ploaie pentru a da lecţii naţiei, Adam Michnik este îndrăgostit de bogăţia cenuşiului. Pentru el lumea este formată din intelectuali rafinaţi, dar şi din politicieni veroşi, din mari caractere, dar şi din proxeneţi, prostituate, şarlatani, din bogaţi şi cerşetori. Lumea lui Michnik este lumea în care trăim, pe care trebuie să o luăm aşa cum este şi în care scopul ultim al politicii nu poate fi decât limitarea răului.

În anii din urmă am avut şansa de a-l întâlni de mai multe ori pe Adam Michnik. După fiecare discuţie cu el am simţit că înţeleg mai bine lumea şi pe cei din jurul meu. Am înţeles că înainte de a judeca pe cineva trebuie să mă pun în pielea sa, să nu accept judecăţile de-a gata, să analizez toate circumstanţele posibile ale unei întâmplări, înainte de a mă pronunţa. A înţelege până la ultimele consecinţe este mai important decât să fiu primul care se pronunţă.

Ateneul Român a găzduit, chiar de ziua îndrăgostiţilor un festin intelectual: dialogul dintre Andrei Pleşu şi Adam Michnik. Am dialogat de mai multe ori cu Adam Michnik, dar niciodată nu l-am văzut în faţa unei săli arhipline. Aproape fiecare vorbă rostită de celebrul disident a fost memorabilă şi oarecum în răspăr cu gândirea comună de la noi şi de aiurea. În viziunea lui un disident nu este decât un om care caută ieşirea atunci când nimeni dintre cei din jur nu mai întrezăreşte vreo ieşire. Atitudinea sa concesivă faţă de foştii lideri comunişti a fost explicată printr-o butadă. Michnik a fost interpelat de marele regizor Krysztof Zanussi pentru poziţia sa prea conciliantă faţă de foştii lideri comunişti: „Adam, cine îţi dă ţie dreptul să ierţi în numele meu". Răspunsul lui Michnik merită consemnat: „Krysztof, eu nu am iertat decât cei şase ani ai mei de închisoare. Tu poţi să ierţi sau să nu ierţi anii tăi de închisoare. Dar tu nu ai făcut nicio zi de închisoare". Ulterior a explicat că, spre deosebire de liderii de la

Tudorel URIAN

(Continuare în pag. 26)